

Marcin Sikora¹

 <https://orcid.org/0009-0008-2761-6784>

Zaostrzenie przesłanek formalnych warunkowego zwolnienia z kary pozbawienia wolności (*de lege lata* i *de lege ferenda*)

Tightening of the Formal Conditions for Conditional Release
from Imprisonment (*Comments de lege lata* and *de lege ferenda*)

1. Wprowadzenie

Jednym z najbardziej znanych środków prawnokarnych jest warunkowe przedterminowe zwolnienie. Instytucja ta jest uregulowana zarówno w Kodeksie karnym², jak i w Kodeksie karnym wykonawczym³. Kodeks karny reguluje przesłanki zastosowania warunkowego zwolnienia, a w Kodeksie karnym wykonawczym zawarto kwestie szczegółowe o charakterze wykonawczym. Warunkowe przedterminowe zwolnienie jest możliwe po spełnieniu przesłanek materialnych i formalnych. Przesłanką o charakterze materialnoprawnym jest pozytywna prognoza kryminologiczna, której treścią jest przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego. Warunkiem formalnym

---

¹ Marcin Sikora – mgr, absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, aplikant adwokacki / M.A., graduate of the Faculty of Law and Administration at Nicolaus Copernicus University in Toruń, advocate's trainee. Wkład/Contribution: 100%.

✉ aplikant.sikora@interia.pl

² Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm., dalej: Kodeks karny. k.k.

³ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557 ze zm., dalej: Kodeks karny wykonawczy, k.k.w.

jest upływ wskazanego w ustawie czasu, w którym skazany odbywa karę pozbawienia wolności.

Przesłanki warunkowego przedterminowego zwolnienia mogą ulec zaostreniu wraz ze zmianami w obszarze polityki karnej. Chodzi o wydłużanie terminów, które umożliwiają złożenie przez skazanego wniosku o warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbywania pozostałej części kary pozbawienia wolności. Problematyka podjętych rozważań sprowadza się do oceny ustanowienia bardziej restrykcyjnych wymogów przedterminowego warunkowego zwolnienia dla skazanych odbywających karę pozbawienia wolności, w stosunku do których obowiązywały wymogi łagodniejsze w czasie, gdy zapadał względem nich wyrok skazujący.

Należy odnotować jedną z najważniejszych zasad polskiego systemu prawnego, a mianowicie *lex retro non agit*, co oznacza, że prawo nie działa wstecz. Standard ten wywodzi się z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁴ i odnosi się również do prawa karnego, pełniąc funkcję gwarancyjną dla sprawców przestępstw. Dodatkowo z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP wynika zasada *lex severior retro non agit*, która oznacza zakaz stosowania wstecz ustawy surowszej i stanowi rozwinięcie ogólnego zakazu retroakcji prawa. Na poziomie ustawowym normy intertemporalne zostały uregulowane w art. 4 § 1 k.k., które można wyrazić za pomocą paremii *lex severior retro non agit* oraz *lex mitior retro agit*. Oznaczają one odpowiednio zakaz stosowania wstecz ustawy surowszej oraz nakaz stosowania prawa względniejszego dla sprawcy.

Analiza wyżej wskazanych przepisów przeprowadzona z uwzględnieniem charakterystyki warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz istoty kary doprowadza do przekonania, że nie jest dopuszczalne wsteczne modyfikowanie okresu wymaganego dla złożenia wniosku w przedmiocie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Prawo do zainicjowania postępowania w tym zakresie stanowi już w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego wysoce skonkretyzowaną ekspektatywę. Uprawnienie to jest prawem podmiotowym skazanego i w świetle art. 4 § 1 k.k. i art. 4 § 2 k.k.w. nie może być zmieniane na jego niekorzyść.

---

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja, Konstytucja RP.

2. Zarys problemu

Problem ustanawiania bardziej restrykcyjnych wymogów dla złożenia wniosku o przedterminowe warunkowe zwolnienie pojawił się po raz pierwszy w 1998 r. wraz z wejściem w życie nowego k.k. oraz k.k.w. Przesłanki formalne określające termin umożliwiający złożenie wniosku o przedterminowe warunkowe zwolnienie zostały uregulowane bardziej restrykcyjnie w nowym k.k. z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny z 1969 r.⁵ różnicował sytuację skazanych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy i tych, którzy odbywali tę karę jako karę zasadniczą.

Nadto, wcześniej obowiązujący k.k. z 1969 r. wprowadzał kategorię skazanych uprzywilejowanych, którzy mogli ubiegać się o warunkowe zwolnienie już po odbyciu jednej trzeciej kary. Natomiast nowy k.k. wprowadził kilka progów w postaci części kary, jaką skazany musi odbyć, aby móc skutecznie złożyć wniosek o warunkowe przedterminowe zwolnienie. I tak co do zasady skazanego można warunkowo zwolnić po odbyciu co najmniej połowy kary. W przypadku recydywy specjalnej ustawodawca ustanowił próg odbycia dwóch trzecich kary, a odnośnie do skazanych w ramach recydywy specjalnej wielokrotnej jako *quantum* wymaga się odbycia trzech czwartych kary.

Nowa regulacja znacznie różniła się od norm obowiązujących w k.k. z 1969 r. Doprowadziło to do sytuacji, w której część skazanych przed wejściem w życie nowego k.k. nabyła uprawnienie do złożenia wniosku o przedterminowe warunkowe zwolnienie na zasadach określonych w k.k. z 1969 r. Jednakże ustawodawca w art. 14 pkt 4 przepisów wprowadzających nowy Kodeks karny⁶ postanowił, że do osób warunkowo zwolnionych i do osób odbywających karę pozbawienia wolności stosuje się odpowiednio przepisy nowego k.k. o warunkowym zwolnieniu. W praktyce prowadziło to do tego, że sądy penitencjarne odrzucały albo – w zależności od przyjętej praktyki – pozostawiały bez rozpoznania wnioski skazanych. Sądy rozstrzygające te sprawy powoływały się na art. 14 pkt 4 p.w.k.k., wskazując, że brak upływu terminów wskazanych w nowym k.k. wyłącza możliwość merytorycznego rozpoznania wniosków.

⁵ Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94 ze zm., dalej: Kodeks karny z 1969 r., k.k. z 1969 r.

⁶ Przepisy wprowadzające Kodeks karny z 6 czerwca 1997 r., Dz.U. nr 88, poz. 554 ze zm., dalej: p.w.k.k.

W związku z powyższym pojawił się problem zgodności z Konstytucją RP przepisu art. 14 pkt 4 p.w.k.k., na podstawie którego stosuje się nowe przepisy k.k. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu do osób skazanych na podstawie prawomocnych wyroków wydanych przed wejściem w życie k.k. z 6 czerwca 1997 r. Sąd Najwyższy w uchwale z 11 stycznia 1999 r. stwierdził, że: „w sprawach zakończonych prawomocnym wyrokiem, w których kara nie została wykonana, w zakresie orzekania o warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, do osób odbywających kary pozbawienia wolności stosuje się – od dnia 1 września 1998 r. – przepisy Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.”⁷. Tym samym Sąd Najwyższy potwierdził, że sytuację prawną osób skazanych na gruncie k.k. z 1969 r. regulują przepisy nowej ustawy karnej dotyczące warunkowego przedterminowego zwolnienia. Osobną kwestią jest jednak zagadnienie zgodności tego uregulowania z konstytucyjnymi prawami i wolnościami skazanych. Problem ten rozstrzygnął Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 10 lipca 2000 r., SK 21/99. Trybunał stwierdził w nim, że art. 14 pkt 4 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny jest zgodny z art. 2, 31 ust. 3, art. 42 ust. 1 i Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁸.

Oznaczone wyżej orzeczenia Sądu Najwyższego oraz Trybunału Konstytucyjnego zamknęły wielu skazanym drogę do wcześniejszego wszczęcia procedury w przedmiocie ich warunkowego zwolnienia. Niemniej opisany wyżej problem może być znowu aktualny z uwagi na nowelizację k.k. z 7 lipca 2022 r.⁹, która weszła w życie 1 października 2023 r. Zmiany wprowadzono między innymi w art. 78 k.k. poprzez wydłużenie niektórym kategoriom skazanych okresu kary pozbawienia wolności, której odbycie uprawnia do skutecznego występowania o zastosowanie przedterminowego warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary. Wydłużeniu uległ termin dla osób skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Wcześniejsze brzmienie art. 78 § 3 k.k. wymagało dla tej kategorii skazanych odbycia kary 25 lat, natomiast ostatnia nowelizacja Kodeksu karnego wprowadziła termin 30 lat. Przy czym w art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i innych ustaw

⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z 11 stycznia 1999 r., I KZP 15/98.

⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 10 lipca 2000 r., SK 21/99.

⁹ Ustawa z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600.

wskazano, że do osób odbywających karę pozbawienia wolności stosuje się przepisy k.k. o warunkowym zwolnieniu w brzmieniu nadanym przez nowelizację. Oznacza to, że ponownie pogorszy się sytuacja prawna pewnej części skazanych, którzy nabędą prawo do złożenia wniosku o warunkowe zwolnienie na podstawie treści przepisów prawa karnego obowiązujących w dacie uprawomocnienia się wyroków skazujących. Jednak w myśl przepisów obecnie obowiązujących nie będą mogli złożyć skutecznego wniosku, obecna regulacja wydłużyła bowiem czas odbywania kary o kolejne 5 lat. Przepis ten jest tożsamy w swojej istocie z treścią art. 14 pkt 4 p.w.k.k. z 1997 r. i niesie za sobą takie same konsekwencje.

3. Prawo podmiotowe skazanego do złożenia wniosku o przedterminowe warunkowe zwolnienie i weryfikacji swojej prognozy kryminologicznej

W literaturze przedmiotu oraz w orzecznictwie słusznie podnosi się, że instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia ma charakter fakultatywny. Tożsame stanowisko przyjął Trybunał Konstytucyjny we wspomnianym już wyroku z 10 lipca 2000 r. Z treści art. 77 § 1 k.k. *expressis verbis* wynika, że sąd może warunkowo zwolnić skazanego z odbycia reszty kary, jeśli przemawia za tym dodatnia prognoza kryminologiczna. Jednakże nawet w przypadku ustalenia pozytywnej prognozy sąd nie jest zobowiązany do zastosowania tej instytucji. W szczególności w ujęciu procesowym wyraża się to w tym, że skazany, któremu nie udzielono warunkowego zwolnienia, może kwestionować takie orzeczenie, powołując się na rażącą niewspółmierność kary, a nie na obrazę prawa materialnego¹⁰. Tym samym należy zgodzić się z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 10 lipca 2000 r. co do tego, że skazanemu nie przysługuje prawo podmiotowe do warunkowego zwolnienia. W doktrynie wskazuje się, że spełnienie ustawowego minimum odbycia kary pozbawienia wolności stanowi jedynie wstępny warunek dopuszczalności rozważenia możliwości skorzystania z tej instytucji¹¹.

Jednakże nie można zgodzić się z Trybunałem Konstytucyjnym w zakresie, w jakim uznał on za zgodny z Konstytucją RP przepis prawa,

¹⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z 7 października 2010 r., II KK 246/10; postanowienie Sądu Najwyższego z 22 grudnia 2010 r., II KK 279/10.

¹¹ V. Konarska-Wrzosek, w: *Kodeks...*, s. 482.

który pozwala na wydłużenie minimalnego okresu wykonywania kary, po którym skazany nabędzie prawo do złożenia wniosku o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Należy zauważyć, że w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego skazany ma świadomość, że po 25 latach odbywania kary nabędzie uprawnienie do złożenia stosownego wniosku. Natomiast w czasie odbywania kary ustawodawca zmienia stan prawny i ustala ten czas na okres 30 lat. W konsekwencji sytuacja prawna skazanego w trakcie odbywania kary znacząco się pogarsza w wyniku zaostżenia polityki karnej.

Trybunał Konstytucyjny podniósł, że skazany nie nabywa podmiotowego prawa do warunkowego zwolnienia, a oczekiwania skazanych nie stanowią chociażby maksymalnie ukształtowanej ekspektatywy. Trybunał podkreślił, że prawo do wcześniejszego ubiegania się o warunkowe zwolnienie nie stanowi prawa o charakterze konstytucyjnym. Pominęto całkowicie kwestię treści kary pozbawienia wolności oraz jej etapów. W konsekwencji przyjęto, że ustawodawca w drodze modyfikowania polityki karnej może wydłużyć pierwszy etap wykonywania kary pozbawienia wolności i przesunąć w czasie prawo skazanego do złożenia wniosku w przedmiocie warunkowego zwolnienia.

Jak słusznie zauważa S.J. Jaworski w zdaniu odrębnym do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 10 lipca 2000 r.: „upływ określonego w ustawie okresu odbycia kary jest zatem momentem przełomowym w sytuacji prawnej skazanego. Dopiero z tą chwilą skazany może występować o zastosowanie przedterminowego zwolnienia. Należy zatem zasadnie przyjmować, że przepisy prawa karnego materialnego ustanowiły dla skazanego prawo do ubiegania się o zastosowanie tej instytucji. Jest to niewątpliwie prawo podmiotowe”¹². Z chwilą nabycia uprawnienia do złożenia skutecznego wniosku o warunkowe przedterminowe zwolnienie sytuacja prawna skazanego znacznie się zmienia. Tym samym można wywodzić, że kara pozbawienia wolności jest podzielona na kilka etapów. Pierwszy z nich musi być zawsze bezwzględnie wykonany i nie ma żadnej teoretycznej możliwości skrócenia tego okresu. Momentem granicznym jest upływ minimalnego *quantum* wymaganego dla złożenia wniosku o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Z tą chwilą

---

¹² Zdanie odrębne sędziego Trybunału Konstytucyjnego S.J. Jaworskiego do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 10 lipca 2000 r., SK 21/99.

zaczyna się drugi etap wykonywania kary, gdyż skazany może zainicjować postępowanie w przedmiocie przedterminowego zwolnienia, co daje mu pewnego rodzaju nadzieję na wcześniejsze zakończenie kary. Co oczywiste, co do zasady ten etap również musi być bezwzględnie wykonany, a skrócenie kary następuje dopiero po pozytywnym rozpatrzeniu wniosku przez sąd penitencjarny.

Lech Garlicki w swoim zdaniu odrębnym do wyroku Trybunału zwrócił uwagę na kwestię treści kary pozbawienia wolności i podniósł, że prawo do złożenia w odpowiednim terminie wniosku o warunkowe zwolnienie jest jednym z elementów składowych kary. W ocenie L. Garlickiego jest tak, gdyż skazany już od uprawomocnienia się wyroku skazującego ma świadomość tego, od jakiego momentu może ubiegać się o wcześniejsze zakończenie kary. Dalej podniesiono, że: „można mówić o istnieniu ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej, bo już z dniem uprawomocnienia się wyroku skazującego, wiadoma staje się data, gdy pojawi się prawo skazanego do ubiegania się o warunkowe zwolnienie”¹³. Podobnie wypowiada się G. Goniewicz, który wskazuje, że: „już w chwili zapadnięcia wyroku skazującego skazany ma możliwość ustalenia, kiedy będzie mógł złożyć stosowny wniosek do sądu penitencjarnego”¹⁴.

W literaturze przedmiotu podaje się, że istota kary kryminalnej sprowadza się do odczuwania przez skazanego dolegliwości¹⁵. Niemniej dolegliwość kary nie wyczerpuje jej istoty. Na etapie wykonawczym cele kary zostały uregulowane w art. 67 § 1 k.k.w. W doktrynie wskazuje się, że: „podstawowym celem wykonania kary pozostaje jedynie cel zapobiegawczy i wychowawczy, a więc to, co jest nazywane prewencją szczególną”¹⁶. Pozostaje to w zgodzie z przepisami regulującymi przesłanki, których spełnienie warunkuje możliwość zastosowania przedterminowego zwolnienia. Jedynym warunkiem o charakterze materialnym jest pozytywna prognoza kryminologiczna, natomiast formalne przesłanki sprowadzają się do odbycia przez skazanego stosownej części kary. Tym samym należy wskazać, że treść kary wychodzi daleko poza jej dolegliwość i stanowi także całokształt uprawnień i obowiązków skazanego.

¹³ Zdanie odrębne sędziego Trybunału Konstytucyjnego L. Garlickiego do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 10 lipca 2000 r., SK 21/99.

¹⁴ G. Goniewicz, *Środki...*, s. 165.

¹⁵ G.B. Szczygieł, *Kara...*, s. 154.

¹⁶ K. Postulski, w: *Kodeks...*, s. 472.

Powszechnie przyjmuje się również, że w wyniku wyroku skazującego jednostka nie traci swoich dotychczasowych praw i wolności obywatelskich z wyjątkiem tych, których została pozbawiona na mocy wyroku sądowego. Zasada ta została normatywnie wyrażona w art. 4 § 2 k.k.w. Tym samym procedurze warunkowego zwolnienia nie można odmawiać związków z prawami podmiotowymi skazanego. Elementem składowym kary pozbawienia wolności jest prawo do złożenia wniosku w przedmiocie przedterminowego warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary, albowiem każdy skazany po upływie określonego w ustawie czasu ma prawo do złożenia takiego wniosku. Ponadto pozytywne dla skazanego rozstrzygnięcie oznacza skrócenie orzeczonej względem niego kary. Tak więc uprawnienie to należy kwalifikować jako prawo podmiotowe. Jak wskazuje się bowiem w doktrynie, prawo podmiotowe jest zespołem funkcjonalnie powiązanych ze sobą uprawnień i kompetencji¹⁷. Skoro bowiem skazany otrzymuje w pewnym momencie możliwość złożenia wniosku w przedmiocie skrócenia swojej kary, to uprawnienie to należy zakwalifikować jako prawo podmiotowe. I tak, jeśli złożenie takiego wniosku jest prawem podmiotowym osoby pozbawionej wolności, to jednocześnie jest to jedno z wielu praw skazanego, które składa się na treść kary. Dalej należy wskazać, że kara zostaje ukształtowana w przeważającej mierze w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego. Procedura warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary zawiera w sobie elementy materialnoprawne i nie jest związana wyłącznie z postępowaniem wykonawczym. To w Kodeksie karnym ustawodawca zawarł formalne przesłanki, których spełnienie jest warunkiem *sine qua non* merytorycznego rozpoznania wniosku skazanego. Sąd w toku postępowania rozpoznawczego na podstawie art. 77 § 3 k.k. – bacząc na osobę sprawcy oraz okoliczności czynu – może ustanawiać surowsze wymogi do złożenia takiego wniosku i tym samym niewątpliwie sytuacja prawna skazanego ulega pogorszeniu. W konsekwencji *ad quem* wydłuża się pierwszy etap kary pozbawienia wolności, który ma charakter bezwzględny i obligatoryjnie musi być wykonany. Sposób wykonania kary kryminalnej zwykle jest określany już w toku postępowania wykonawczego, gdzie dokonuje się klasyfikacji skazanego, a następnie określa się właściwy typ i rodzaj zakładu karnego oraz system odbywania

¹⁷ S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys...*, s. 109.

kary pozbawienia wolności. Jednakże z przyczyn wskazanych wyżej zasadnicze elementy kary, jej treść, zostają ukształtowane już na etapie uprawomocnienia się wyroku skazującego. Chodzi tutaj o kwestię czasu trwania orzeczonej kary oraz ustalenie momentu, w którym skazany zyskuje uprawnienie do złożenia wniosku w przedmiocie warunkowego zwolnienia.

Ponadto na marginesie należy zauważyć, że w myśl art. 6 § 1 k.k.w. skazany może składać zażalenia na postanowienia zapadłe w postępowaniu wykonawczym. Przepisy szczególne nie zawierają odmiennego uregulowania i art. 162 § 2 i 3 k.k.w. wskazuje, że na postanowienie w przedmiocie warunkowego zwolnienia przysługuje zażalenie. Zatem skazany nie tylko ma możliwość zainicjowania takiego postępowania, ale również może domagać się kontroli instancyjnej orzeczenia wydanego przez sąd penitencjarny w jego sprawie. Zatem tym bardziej nie można zaaprobować stanowiska, w świetle którego prawo skazanego do złożenia wniosku w sprawie przedterminowego warunkowego zwolnienia jest wyłącznie elementem wykonania kary.

Tym samym na dezaprobatę zasługuje pogląd Trybunału Konstytucyjnego, w ramach którego ustawodawca ma prawo zmieniać kierunek polityki karnej i w konsekwencji modyfikować treść kary, która została ukształtowana już w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego. Trybunał całkowicie bezzasadnie potraktował warunkowe zwolnienie jako element wykonania kary, który nie ma żadnego związku z treścią orzeczonej kary. Takiemu stanowisku przeciwstawia się podmiotowy charakter prawa do złożenia wniosku o warunkowe zwolnienie. To uprawnienie jest ściśle związane z karą i przysługuje każdemu skazanemu. Przy czym instytucja warunkowego zwolnienia ma charakter zarówno materialnoprawny, jak i wykonawczy, co w szczególności wyraża się w tym, że zasadnicze przesłanki zastosowania tego środka probacyjnego są uregulowane w Kodeksie karnym.

Czas trwania orzeczonej kary musi wynikać wprost z wyroku skazującego i w tej mierze nie jest dopuszczalne przedłużanie trwania oznaczonej kary. Natomiast ustalenie terminu, od którego skazany zyskuje prawo do złożenia wniosku o warunkowe zwolnienie, powinno następować na podstawie stanu prawnego, który obowiązywał w czasie popełnienia przestępstwa, bądź ewentualnie w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego. Konstrukcja przeciwna wydłuża pierwszy etap kary

pozbawienia wolności, odbierając skazanemu szansę złożenia wniosku i weryfikacji swojej prognozy kryminologicznej oraz ewentualnego wcześniejszego opuszczenia zakładu karnego, co niewątpliwie zaostrza karę.

4. Zaostrzenie przesłanek formalnych warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary jako problem intertemporalny

Jeszcze przed wydaniem przez Trybunał Konstytucyjny wyroku w sprawie SK 21/99 sądy penitencjarne odmawiały merytorycznego rozpoznania składanych przez skazanych wniosków. Za punkt wyjścia Sąd Apelacyjny w Krakowie przyjął, że: „zaostrzenie limitów kary odbytej przed rozważeniem zasadności przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności jest regulacją z zakresu środków polityki karnej, a nie granic odpowiedzialności, toteż nie ma do niego zastosowania reguła nieretroaktywności prawa z art. 4 § 1 k.k.”¹⁸. Tożsamy pogląd przyjął Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z 29 października 2009 r., gdzie wskazano, że ustanawianie okresu uprawniającego do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie stanowi jedynie element polityki karnej i nie ma związku z odpowiedzialnością karną podsądnego¹⁹. *De lege lata* art. 14 pkt 4 p.w.k.k. (odpowiednio: art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw) należy traktować jako przepis szczególny wobec art. 4 § 1 k.k.²⁰

Oceniając wyżej przytoczoną argumentację sądów, należy wyjść od uwagi natury ogólnej, że w ramach polityki karnej ustawodawca wyznacza treść norm prawa karnego, co ma na celu nadanie określonego kształtu decyzjom podejmowanym w procesie stosowania prawa²¹. Innymi słowy, w ramach polityki karnej ustawodawca nadaje pewien kształt przepisom karnym, a władza sądownicza w procesie stosowania prawa dobiera według określonych kryteriów dostępne środki reakcji prawnokarnej. W doktrynie pojęcie polityki karnej nie jest rozumiane w sposób jednoznaczny, jednak generalnie odnosi się do stanowienia prawa i wymierzania kar oraz ograniczenia przestępczości²².

¹⁸ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19 listopada 1998 r., II AKz 123/98.

¹⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 29 października 2009 r., II AKA 186/09.

²⁰ A. Marek, *Komentarz...*, komentarz do art. 14 p.w.k.k., teza 5.

²¹ K. Krajewski, *O wpływie...*, s. 47.

²² T. Szymanowski, *Polityka...*, s. 210–211.

Zaostrzenie limitów kary odbytej przed rozważeniem zasadności przedterminowego zwolnienia z reszty kary stanowi realizację określonej polityki karnej prowadzonej przez władzę ustawodawczą. Niemniej okoliczność ta nie przekreśla zastosowania przepisu art. 4 § 1 k.k. Na gruncie wcześniejszych uwag można dojść do wniosku, że podwyższenie granicy ustawowego zagrożenia za dany czyn zabroniony również stanowi realizację polityki karnej władzy ustawodawczej. W tym przypadku zasady z art. 4 § 1 k.k. miałyby zastosowanie i względem podsądnego zastosowano by prawo łagodniejsze. Należy więc postawić w tym miejscu słuszne pytanie, dlaczego w przypadku omawianego zagadnienia orzecznictwo uznało, że jest to element polityki karnej niepodlegający zasadom intertemporalnym?

Według stanowiska judykatury wyrażonego na gruncie art. 14 pkt 4 p.w.k.k. prawo do złożenia stosownego wniosku stanowiło jedynie element wykonania kary, który nie ma żadnego związku z treścią orzeczonej kary i nie wynika z prawomocnego wyroku skazującego. W postanowieniu z 28 sierpnia 2013 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że zasada stosowania względniejszej ustawy poprzednio obowiązującej nie ma bezwzględnego zastosowania w postępowaniu wykonawczym, a w szczególności przyjęto, że: „zasada wyrażona w art. 4 § 1 k.k. nie ma zastosowania w postępowaniu wykonawczym przy orzekaniu w przedmiocie warunkowego zwolnienia”. Swoje stanowisko Sąd Najwyższy argumentował tym, że warunkowe przedterminowe zwolnienie nie jest bezpośrednim następstwem popełnienia przestępstwa, a prowadzi wyłącznie do złagodzenia skutków skazania. Dalej według tego judykatu pojęcie czasu orzekania w rozumieniu tego przepisu należy odnosić do orzeczenia w przedmiocie odpowiedzialności karnej za przestępstwo²³.

Nie ma żadnych powodów, aby uznać za prawidłowe stanowisko, w świetle którego art. 4 § 1 k.k. nie ma zastosowania do omawianej problematyki. Komentowany przepis stanowi, że jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy. Kluczowe jest ustalenie desygnatu pojęcia czasu orzekania. Zgodnie z poglądami doktryny przepis ten określa zasady ogólne prawa intertemporalnego również

---

²³ Postanowienie Sądu Najwyższego z 28 sierpnia 2013 r., V KK 160/13.

w sytuacji, kiedy zmiana prawa następuje już po wydaniu orzeczenia²⁴. Według J. Lachowskiego: „przepis art. 4 § 1 k.k. może znaleźć zastosowanie w postępowaniu wykonawczym wówczas, gdy sąd wykonujący orzeczenie będzie musiał podjąć decyzję natury incydentalnej, której treść jest zdeterminowana uregulowaniami karnomaterialnymi”²⁵. Jak wskazuje D. Dudek, pojęcie orzekania użyte w art. 4 § 1 k.k. nie odnosi się wyłącznie do fazy jurysdykcyjnej, a obejmuje również orzeczenia wydawane w przedmiocie warunkowego przedterminowego zwolnienia²⁶. Argumentując swoje stanowisko, autor ten odwołuje się do brzmienia art. 3 k.k. i wskazuje, że pojęcie orzekania użyte w art. 4 § 1 k.k. dotyczy stosowania środków prawnokarnych unormowanych w k.k., a więc również warunkowego przedterminowego zwolnienia, które „stanowi verba legis jeden ze «środków» związanych z poddaniem sprawcy próbie”²⁷. Stanowisko to nie jest w doktrynie odosobnione. Przykładowo A. Wąsek wskazuje, że sformułowanie „w czasie orzekania” odnosi się do orzeczeń sądów pierwszej i drugiej instancji, Sądu Najwyższego oraz rozstrzygnięć zapadających w postępowaniu wykonawczym, w tym decyzji dotyczących warunkowego przedterminowego zwolnienia²⁸.

Tym samym pogląd zaprezentowany w judykacie V KK 160/13 oraz przyjęty przez Trybunał Konstytucyjny w kwestionowanym orzeczeniu o sygn. SK 21/99 nie jest przyjęty w sposób jednolity w nauce prawa. Należy wyjść od tego, że norma intertemporalna zawarta w art. 4 § 1 k.k. odnosi się do przepisów prawa karnego materialnego. Natomiast prawo karnego wykonawczego nie sposób jednoznacznie zakwalifikować ani do prawa karnego, ani do procesowego prawa karnego²⁹. Poruszone zagadnienie jest kluczowe, gdyż instytucja warunkowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności ma charakter mieszany, co wyraża się w tym, że została uregulowana zarówno w k.k., jak i w k.k.w. Zatem należy postawić pytanie o charakter prawny tej instytucji. Należy bowiem przyznać, że regulacja tej pozycji w dwóch zgoła odmiennych

²⁴ J. Lachowski, w: *Kodeks...*, s. 52.

²⁵ J. Lachowski, w: *Kodeks...*, s. 52.

²⁶ D. Dudek, *Glosa...*, s. 82–95.

²⁷ D. Dudek, *Glosa...*, s. 93.

²⁸ A. Wąsek, w: *Kodeks...*, s. 25.

²⁹ A. Milanowicz, P. Zakrzewski, *Analiza...*, s. 32.

ustawach stanowi pewną niekonsekwencję ustawodawcy. Włodzimierz Wróbel tłumaczy to w sposób następujący:

z jednej strony szereg regulacji dotyczących warunkowego zwolnienia przeniesiono do Kodeksu karnego wykonawczego, zakładając, iż nie jest to instytucja, która powinna szczególnie absorbować sąd orzekający w sprawie. Czym innym bowiem miało być wykonywanie kary i ewentualne jej modyfikowanie na tym etapie, czym innym wykonanie, a czym innym moment orzekania o odpowiedzialności karnej. Ale z drugiej strony występowało pewne wahanie wśród członków komisji co do słuszności tego podziału, co później objawiło się w tekście Kodeksu. Zatem, co do zasady, podstawę merytoryczną orzekania warunkowego zwolnienia w dalszym ciągu zachowano w Kodeksie karnym. Przekonał wszystkich argument, że przecież sędzia orzekający karę pozbawienia wolności bierze pod uwagę okresy minimalne związane z możliwością ubiegania się o warunkowe zwolnienie. Okresy te decydują praktycznie o dolegliwości wymierzonej kary³⁰.

Nie ma wątpliwości, że merytoryczne przesłanki stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia znajdują się w k.k., a więc w ustawie regulującej materialnoprawne zagadnienia. Warunki formalne zainicjowania postępowania w tym przedmiocie znajdują się w art. 78 k.k., a więc *ad quem* mają charakter materialnoprawny. Ma to znaczenie o tyle, że art. 4 § 1 k.k. ma zastosowanie przynajmniej do części instytucji zgromadzonych w Kodeksie karnym wykonawczym i nie można *a limine* przyjąć, że przepis ten w ogóle nie reguluje instytucji unormowanych w k.k.w. Zatem każdorazowo zastosowanie przepisu art. 4 § 1 k.k. wymaga zbadania, czy w konkretnej sprawie możliwe jest zastosowanie poprzedniego względniejszego dla sprawcy stanu prawnego. Aleksandra Milanowicz i P. Zakrzewski wskazują, że podstaw do zastosowania tej regulacji do instytucji prawa karnego wykonawczego należy doszukiwać się w charakterze prawnym danej instytucji oraz w regułach aksjologicznych norm intertemporalnych^{<?>}. Warto w tym miejscu odnotować pogląd wyrażony w postanowieniu Sądu Najwyższego w sprawie I KZP 13/16, gdzie przyjęto, że: „przepis art. 4 § 1 k.k. znajduje zastosowanie do wszelkich norm karnych mających materialnoprawny charakter, niezależnie od tego, w jakiej ustawie zostały zapisane”³².

Powszechnie wiadomo, że czas orzekania w rozumieniu art. 4 § 1 k.k. odnosi się do orzekania o odpowiedzialności karnej sprawcy za

³⁰ W. Wróbel, *Kara...*, s. 126–127.

^{<?>} A. Milanowicz, P. Zakrzewski, *Analiza...*, s. 34 i 37.

³² Postanowienie Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2017 r., I KZP 13/16.

popelnione przestępstwo. Odpowiedzialność karną należy rozumieć jako prawną konsekwencję popełnienia czynu zabronionego przejawiającą się w poniesieniu kary bądź poddaniu się innym środkom reakcji prawnokarnej. Należy przyznać rację, że postępowanie w przedmiocie warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary nie jest bezpośrednim następstwem przestępstwa, gdyż ma na celu złagodzenie pierwotnie orzeczonej kary. Jednak nie jest to argument, który podważa zasadność stosowania art. 4 § 1 k.k. do tej instytucji. Zastosowanie warunkowego zwolnienia prowadzi do opuszczenia zakładu karnego bądź zakończenia dozoru elektronicznego, w zależności od formy odbywania kary. Tym samym dolegliwość kary zostaje znacznie zmniejszona, a na skutek zastosowania tej instytucji rozpoczyna się nowa faza wykonywania kary pozbawienia wolności³³. Należy nadmienić, że warunkowe przedterminowe zwolnienie nie powoduje, że w związku z zapadłym wyrokiem karnym względem skazanego nie są stosowane żadne środki prawnokarne. W razie warunkowego zwolnienia sąd na podstawie art. 80 k.k. wyznacza właściwy okres próby. Proces resocjalizacji jest kontynuowany również w tym okresie, z tym że jego realizacja przebiega w warunkach wolnościowych. W okresie próby sąd penitencjarny może oddać skazanego pod dozór, nałożyć na niego szereg obowiązków określonych w art. 72 § 1 k.k. (np. informowanie sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby; wykonywanie obowiązku alimentacyjnego; wykonywanie pracy zarobkowej; powstrzymywanie się od nadużywania alkoholu i innych środków odurzających; poddanie się terapii etc.), a także orzec świadczenie pieniężne określone w art. 39 pkt 7 k.k. albo zobowiązać skazanego do naprawienia szkody (zob. art. 159 § 1 k.k.w.) Zatem rozstrzyganie w przedmiocie warunkowego przedterminowego zwolnienia wypełnia desygnat terminu „orzekanie” z art. 4 § 1 k.k., gdyż odnosi się bezpośrednio do odpowiedzialności karnej skazanego.

Instytucję warunkowego przedterminowego zwolnienia należy w tym miejscu odnieść do innych pozycji unormowanych w prawie karnym wykonawczym. I tak *ad exemplum* pozostając w tematyce kary pozbawienia wolności, warto przytoczyć instytucję odroczenia wykonania kary oraz przerwy w wykonaniu kary. Pierwsza z instytucji polega na zrezygnowaniu z natychmiastowego wprowadzenia do wykonania kary

---

³³ Z. Hołda, *Koncepcja...*, s. 140.

i pozwala na czasowe przesunięcie w przyszłość momentu rozpoczęcia kary z powodu szczególnych okoliczności (zob. art. 150 i art. 151 k.k.w.). Natomiast przerwa w wykonaniu kary polega na czasowym wstrzymaniu wykonania kary (zob. art. 153 k.k.w.). Obie te instytucje nie wprowadzają zmian w odpowiedzialności karnej skazanego i nie modyfikują pierwotnie orzeczonych środków reakcji prawnokarnej. W takim przypadku niesłuszne byłoby stosowanie do nich norm intertemporalnych z art. 4 § 1 k.k. Natomiast instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia wprowadza zmiany w odpowiedzialności karnej pod sądowego, a ponadto kluczowe przesłanki do jej stosowania zostały uregulowane w Kodeksie karnym. Warto odnieść się w tym miejscu do uchylonego art. 152 k.k.w., do którego – w myśl poglądów judykatury – art. 4 § 1 k.k. miał zastosowanie. Przepis ten brzmiał następująco: jeżeli odroczenie wykonania kary nieprzekraczającej roku pozbawienia wolności trwało przez okres co najmniej jednego roku – sąd może warunkowo zawiesić wykonanie tej kary na zasadach określonych w art. 69–75 Kodeksu karnego. Przepis ten umożliwiał zawieszenie wykonania kary w przypadku odroczenia wykonania kary na określony okres i bezpośrednio w swojej treści odsyłał do regulacji Kodeksu karnego. Zatem w judykaturze przyjęto, że norma z art. 152 k.k.w. ma w całości charakter materialnoprawny i z tej przyczyny należy do niej stosować normę gwarancyjną z art. 4 § 1 k.k.³⁴

W tym miejscu należy poczynić jeszcze jedną uwagę dotyczącą sposobu wykładni art. 4 § 1 k.k. i ustalania zakresu przedmiotowego uregulowanej tam zasady intertemporalnej. Otóż ustawodawca bezpośrednio i wyraźnie nie wyłączył zastosowania tej normy do instytucji stosowanych na etapie postępowania wykonawczego, w tym do warunkowego przedterminowego zwolnienia. W art. 116 k.k. ustawodawca wypowiedział się, że przepis art. 4 § 1 k.k. stosuje się do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie. Kodeks karny wykonawczy nie wyłączył stosowania przepisów części ogólnej Kodeksu karnego. Przy czym należy zaznaczyć raz jeszcze, że instytucja przedterminowego warunkowego zwolnienia została w przeważającej mierze uregulowana w Kodeksie karnym. Stąd

³⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2017 r., I KZP 13/16; postanowienie Sądu Najwyższego z 21 marca 2017 r., III KK 415/16; postanowienie Sądu Najwyższego z 23 maja 2017 r., III KK 156/17.

normy kolizyjne wymienione w art. 4 k.k. powinny mieć zastosowanie również do tej instytucji. Podobnie art. 3 k.k. odnoszący się do zasady humanitaryzmu swoim zakresem przedmiotowym obejmuje wszystkie środki karnoprawne umieszczone w Kodeksie karnym. Tym samym wyłączenie spod normy gwarancyjnej z art. 4 § 1 k.k. jakiejś instytucji umiejscowionej w k.k. jest następstwem wykonania wykładni zawężającej i wykracza poza literalne brzmienie przepisu. Należy nadmienić, że jest to wykładnia dokonana na niekorzyść podmiotu, który ponosi odpowiedzialność karną. Tymczasem w prawie karnym obowiązuje zasada ścisłej interpretacji przepisów³⁵ i zakaz wykładni rozszerzającej, która pogarszałaby sytuację prawnokarną sprawcy³⁶. W literaturze przedmiotu dopuszcza się zawężającą wykładnię obowiązków obywateli oraz przepisów ograniczających prawa i wolności obywatelskie. Natomiast istnieje zakaz wykładni zawężającej praw i wolności obywatelskich³⁷. Co oczywiste, art. 4 § 1 k.k. nie stanowi jakiegoś prawa bądź wolności obywatelskiej, jednak ma charakter gwarancyjny, a zatem nie powinien być wykładany w sposób zawężający, jeśli taki sposób wykładni pogarsza sytuację oskarżonego (skazanego).

Podsumowując ten wątek, należy wskazać, że do stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia powinny być stosowane normy intertemporalne wyrażone w art. 4 § 1 k.k. Sam przepis nie wyłącza jego stosowania do instytucji wykorzystywanych na etapie postępowania wykonawczego. Przesłanki warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego z odbycia reszty kary zostały unormowane w przepisach materialnoprawnych k.k., a zatem można słusznie wywodzić, że pozycja ta ma charakter materialny i w konsekwencji podlega reżimowi art. 4 § 1 k.k. Czas orzekania, o którym stanowi rzeczony przepis, obejmuje swoim zakresem wszystkie instytucje prawnokarne zgromadzone w k.k., które są stosowane wobec podsądnego jako konsekwencja popełnionego przestępstwa, a zatem również przedterminowe warunkowe zwolnienie. Nie jest przekonująca odmienna argumentacja wyrażona chociażby w przywołanym wcześniej orzeczeniu o sygn. V KK 160/13, gdzie wskazuje się, że warunkowe zwolnienie nie jest bezpośrednim następstwem popełnienia przez sprawcę przestępstwa, lecz wyraża się

³⁵ L. Morawski, *Zasady...*, s. 178.

³⁶ R.A. Stefański, *Wykładnia...*, s. 476, 483.

³⁷ L. Morawski, *Zasady...*, s. 183.

wyłącznie w złagodzeniu skutków skazania. Kluczowe znaczenie ma bowiem okoliczność, że zastosowanie warunkowego przedterminowego zwolnienia modyfikuje wcześniej orzeczoną karę i tym samym odnosi się do odpowiedzialności karnej podsądnego.

Wobec powyższego ustalenie minimalnego okresu odbycia kary, od którego uzależnia się możliwość złożenia wniosku o warunkowe zwolnienie, powinno następować zasadniczo w oparciu na stanie prawnym obowiązującym poprzednio, jeśli jest względniejszy dla sprawcy, stosownie do art. 4 § 1 k.k. Jednak na marginesie warto odnotować, że można postulować, aby ustalenie tego terminu następowało na podstawie stanu prawnego, który istniał w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego. Taka propozycja jest logiczną konsekwencją argumentacji przedstawionej w niniejszej pracy. Otóż wskazano wcześniej, że prawo do zainicjowania postępowania w sprawie warunkowego przedterminowego zwolnienia stanowi w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego skonkretyzowaną ekspektatywę. W tym momencie skazany ma świadomość, w jakim konkretnym terminie nabędzie prawo do złożenia stosownego wniosku. Dalej uprawnienie to zakwalifikowano jako prawo podmiotowe stanowiące część składową kary, wyjaśniając, że treść kary w przeważającej mierze jest kształtowana w chwili prawomocności wyroku. Zatem jeśli takie uprawnienie powstaje w dacie uzyskania przez wyrok skazujący przymiotu prawomocności i stanowi jednocześnie część składową karę, to należałoby uwzględnić stan prawny obowiązujący w tym terminie.

Sąd w wyroku skazującym ustala granice odpowiedzialności karnej oskarżonego i dolegliwości orzeczonej kary. W ramach wyrokowania sąd podejmuje także decyzję co do okresu umożliwiającego skazanemu złożenie wniosku o uzyskanie przedterminowego warunkowego zwolnienia (zob. art. 77 § 2 k.k.). Według tej regulacji sąd karny ma ustawowe uprawnienie do zaostrzenia formalnych przesłanek warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary. Co więcej, w świetle art. 77 § 3 i 4 k.k. sąd może nawet orzec zakaz warunkowego zwolnienia. Według przedstawicieli nauki wydłużenie terminów określonych ustawowo w art. 78 k.k. zależy od ogólnych dyrektyw wymiaru kary³⁸. W takim stanie rzeczy poruszoną problematykę należy tym bardziej odnosić do

---

³⁸ M. Kulik, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 77 k.k., teza 7.

granic odpowiedzialności karnej oraz dolegliwości orzeczonej kary. Tym samym art. 4 § 1 k.k. i związane z nim zasady intertemporalne mają zastosowanie do omawianego zagadnienia.

Na marginesie warto odnotować, że problem retroaktywności przepisów prawa karnego jest widoczny również na gruncie innych instytucji prawa karnego, na przykład przedawnienia. Przykładowo w sprawie SK 44/03 Trybunał Konstytucyjny badał dopuszczalność stosowania nowych przepisów k.k. z 1997 r. o przedawnieniu w stosunku do czynów popełnionych przed jego wejściem w życie. Przepis art. 15 p.w.k.k. miał pozostawać w sprzeczności z art. 2 oraz art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, a konkretnie z zasadą *lex retro non agit* oraz *lex severior retro non agit*. W sentencji orzeczenia Trybunał uznał, że art. 15 p.w.k.k. jest zgodny z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. W uzasadnieniu wskazano, że instytucja ta jest elementem polityki karnej, co ma tłumaczyć swobodę ustawodawcy w tym obszarze. Sąd Najwyższy wyjaśniał, że nowe założenia kryminalnopolityczne oraz wzrost przestępczości mogą prowadzić do zmian niektórych instrumentów polityki karnej. Odniesiono się w tym zakresie do poczucia sprawiedliwości społecznej i wskazano, że odmienne stanowisko nie ma oparcia w wartościach konstytucyjnych. Cytując: „zaufanie sprawcy do tego, że po upływie określonego czasu nie będzie już ścigany, nie jest godne ochrony prawnej i musi ustąpić przed interesem państwa w urzeczywistnieniu wymogów sprawiedliwości”. Trybunał Konstytucyjny wskazał na związek karygodności czynu z wygaśnięciem konfliktu społecznego, wyjaśniając, że: „im bardziej naganne zachowanie, tym dłuższy okres mija, zanim dojdzie do wygaśnięcia społecznego konfliktu i zredukowania potrzeby karania”. Co interesujące, Trybunał aprobuje decyzję ustawodawcy, powołując się na konstytucyjną zasadę proporcjonalności (zob. art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.) Według Trybunału: „ustawodawca zobowiązany jest bowiem reagować na zmieniające się okoliczności faktyczne, a jeżeli w związku z tym karanie sprawców w dalszym ciągu okazuje się konieczne, nie można z niego zrezygnować”.

Dalej podniesiono, że nie istnieje coś takiego jak prawo do przedawnienia. Nie działa również w tym zakresie ochrona praw nabytych, gdyż przedawnienie, które ma nastąpić w przyszłości, nie stanowi dla sprawcy skonkretyzowanej ekspektatywy. Jako dalszy argument wskazano, że rozwiązania dotyczące przedawnienia nigdy nie były i nie są obecnie przedmiotem regulacji konstytucyjnej, a zatem trudno mówić

o niekonstytucyjności wydłużania terminów przedawnienia. Podniesiono, że przedawnienie karalności nie jest objęte zakresem normy konstytucyjnej z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP.

Stanowisko Trybunału Konstytucyjnego zostało potwierdzone w postanowieniu Sądu Najwyższego z 26 października 2017 r., II KK 192/17, gdzie stwierdzono, że nakaz stosowania ustawy względniejszej dla sprawcy (zob. art. 4 § 1 k.k.) nie stoi na przeszkodzie stosowania ustawy mniej korzystnej dla niego w zakresie przedawnienia karalności.

Przed wszystkim zarówno w przypadku warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary, jak i przedawnienia karalności widoczne jest pewne podobieństwo w argumentacji Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, ponieważ oba te instrumenty są przez sądy uznawane za elementy polityki karnej. Jak wskazano już wcześniej, termin „polityka karna” ma bardzo szerokie znaczenie, którego zakres obejmuje tworzenie przepisów prawa karnego i nowelizowanie aktualnie istniejących przepisów, stosownie do aktualnej sytuacji społecznej, w tym względów o charakterze kryminologicznym. Z tej przyczyny argument ten należy uznać za mało merytoryczny. W podobnym kierunku zmierza M. Nawrocki, który w głosie do wyżej przywołanego orzeczenia Sądu Najwyższego powołuje się na pogląd M. Kulika, w świetle którego taka argumentacja sądu pozwala dojść do wniosku, że również zaostrzanie orzeczonych kar z mocą wsteczną jest dopuszczalne, gdyż jest wyłącznie realizacją polityki karnej³⁹.

Ponadto zapoznając się ze stanowiskiem Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego, można dojść do wniosku, że organy te nie uwzględniają w swoich wypowiedziach funkcji gwarancyjnej prawa karnego. Według M. Nawrockiego stanowisko przyjęte przez Sąd Najwyższy w sprawie II KK 192/17 jest nie do przyjęcia, albowiem wyłącza w istocie rzeczy regulacje gwarancyjne (zob. art. 4 § 1 k.k.) i tym samym godzi w prawa jednostki. W przywołanej głosie M. Nawrocki podaje interesujący argument, wskazując, że terminy przedawnienia karalności przestępstwa są w ustawie karnej ściśle określone, podobnie jak kary. W takim stanie rzeczy należałoby dojść do wniosku, że przedawnienie karalności jest ekspektatywą maksymalnie ukształtowaną⁴⁰. To z kolei

³⁹ M. Nawrocki, *Glosa...*, s. 120–128.

⁴⁰ M. Nawrocki, *Glosa...*, s. 120–128.

naależy odnieść do brzmienia art. 4 § 1 k.k. i ponownie zaznaczyć, że ograniczenie zakresu zastosowania zasad intertemporalnych tam uregulowanych jest niczym nieuzasadnione i stanowi przejaw wykładni zawężającej. Wszak przepis ten w literalnym brzmieniu nie wyłącza zastosowania jakiegokolwiek instytucji prawa karnego materialnego. Sam Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 25 marca 2004 r., SK 44/03, powołując się na T. Pietrzykowskiego, wskazał, że: „co do prawnokarnego zakazu retroakcji w literaturze przyjmuje się, że zakaz ten obejmuje przepisy o charakterze materialnoprawnym, co najczęściej wynika wprost z jego sformułowania, gdy mowa o dopuszczalności wymierzenia kary za czyn popełniony w takim czy innym zakresie. Poza jego zakresem pozostają natomiast przepisy proceduralne oraz dotyczące właściwości organów stosujących prawo”. Tymczasem instytucja przedawnienia w polskim systemie prawnym jest właśnie tradycyjnym instrumentem prawa karnego materialnego, stąd dziwi wyłączanie spod zakresu normowania art. 4 § 1 k.k. tej materii. Na gruncie procesowym przedawnienie jest wyłącznie negatywną przesłanką procesową, która wyłącza możliwość wszczęcia postępowania bądź zobowiązuje do umorzenia postępowania już wszczętego (zob. art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.⁴¹).

Widoczny jest tutaj podobny schemat rozumowania, jak w przypadku warunkowego przedterminowego zwolnienia. Taki sposób wykładni prowadzi do pogorszenia sytuacji prawnokarnej sprawcy, jest niezgodny z funkcją gwarancyjną prawa karnego, a nadto nie odpowiada standardom wykładni przepisów prawa karnego. Nieakceptowalne jest również odwoływanie się w obu przypadkach do polityki karnej, która ma charakter bardzo szeroki.

Poważne zastrzeżenie w obu przypadkach budzi również argumentacja o charakterze kryminologicznym, która ma legitymizować działanie prawa wstecz i w konsekwencji pogarszanie sytuacji prawnokarnej sprawców przestępstw. Trybunał Konstytucyjny w sprawie SK 44/03 argumentował, że niezbędny jest wpływ określonego czasu do wygaśnięcia społecznego konfliktu i zredukowania potrzeby karania, a wyższy poziom naganności czynu wymaga wprost proporcjonalnie upływu dłuższego czasu. Jednak z perspektywy kryminologicznej stan przestępczości

---

⁴¹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2025, poz. 46, tekst jedn. ze zm., dalej: Kodeks postępowania karnego, k.p.k.

w Polsce nie zmienia się na tyle dynamicznie, aby sytuacja społeczna i szeroko rozumiane względy sprawiedliwościowe i prewencyjne wymagały wstecznego wydłużania terminów przedawnienia karalności przestępstw. Jeśli sprawca popełnia określone przestępstwo, to czyni to w konkretnych warunkach społecznych i jeśli według wówczas obowiązującego stanu prawnego przedawnienie karalności tego przestępstwa wynosiło np. 5 lat, to wynikało to z konkretnych założeń polityki karnej i aktualnego stanu przestępczości. Jeśli w późniejszym czasie zmieniły się warunki społeczne poprzez na przykład wzrost przestępczości w danym obszarze, to są to okoliczności, które ujawniły się dopiero *ex post*. Przecież należy zauważyć, że przedawnienie jest nie tylko tradycyjną instytucją prawa karnego materialnego, ale jest też pozycją kluczową, od której zależy sama możliwość wszczęcia postępowania karnego. Wszystko to ma bezpośrednie przełożenie między innymi na zasadę zaufania obywateli do państwa. Jeśli bowiem w określonym terminie istnieje skonkretyzowany w ustawie termin przedawnienia karalności, to obywatel ma prawo wymagać, aby termin ten był do niego zastosowany, a nie wydłużany.

Trybunał Konstytucyjny w przywoływanym wyroku twierdzi, że tego typu zaufanie sprawcy nie jest godne ochrony prawnej, a dalej przywołuje zasadę proporcjonalności. Tym samym wydaje się, że w rzeczonym judykacie Trybunał waży kwestię prawa ustawodawcy do kreowania polityki karnej i obowiązku państwa do zapewnienia bezpieczeństwa obywateli (zob. art. 5 Konstytucji RP) z zakazem retroakcji przepisów prawa karnego, który ma charakter gwarancyjny oraz z zasadą zaufania obywateli do państwa. Oczywiście jest, że państwo ma obowiązek zabezpieczenia dobra wspólnego i zredukowania poziomu przestępczości. Jednak wypełnienie tej powinności nie musi oznaczać retroaktywnego stosowania przepisów prawa karnego. Ustawodawca realizując politykę karną, konstruuje i nowelizuje przepisy prawa karnego adekwatnie do bieżącej sytuacji społecznej i względów kryminologicznych. Konsekwencje tej polityki w postaci zmian w prawie powinny dotyczyć wyłącznie przestępstw popełnionych po dokonanej zmianie. Jak wskazuje T. Bojarski: „zmiana założeń kryminalnopolitycznych w ocenie pewnych zjawisk społecznych może działać dopiero od daty wejścia w życie danej ustawy. Wprowadzanie surowszej oceny do przypadków zaistniałych pod rządami ustawy wcześniejszej łagodniejszej oznaczałoby stosowanie

represji niesprawiedliwej, leżącej poza świadomością sprawcy”⁴². Pozbawione sensu jest swoiste wracanie do czynów już popełnionych, skoro inne były warunki społeczne i kryminologiczne. Należy zadać pytanie, czy retroaktywne stosowanie przepisów prawa karnego jest konieczne dla zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa i porządku publicznego? Wydaje się, że na tak zadane pytanie należy udzielić odpowiedzi negatywnej, gdyż właściwe prowadzenie polityki karnej powinno zmierzać przede wszystkim do ograniczenia przestępczości w przyszłości. W szczególności konstatacja ta jest poprawna, gdyż jak wskazał sam Trybunał w sprawie SK 44/03 wydłużanie terminów przedawnienia karalności ma jedynie charakter prognostyczny w zakresie, w jakim zabieg ten ma doprowadzić do określenia właściwego momentu, w którym dojdzie do wygaśnięcia społecznego konfliktu i zredukowania potrzeby karania. Podobnie rzecz się ma z zaostreniem formalnych przesłanek warunkowego przedterminowego zwolnienia, gdyż ustawodawca *in generum* nie jest w stanie ustalić terminu, w którym cele kary zostaną spełnione, a skazani osiągną taki poziom resocjalizacji, że złożenie przez nich stosownego wniosku stanie się samo w sobie zasadne. Z tej też przyczyny wydaje się, że zasady gwarancyjne ustalone przez ustawodawcę w art. 4 § 1 k.k. tj. w sposób konkretny w przepisach prawa materialnego, powinny mieć pierwszeństwo przed zmianami polityki karnej, które dokonują się z pogwałceniem zakazu retroakcji przepisów prawa karnego i często mają charakter wyłącznie prognostyczny.

5. Naruszone przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Stosowanie do wszystkich skazanych nowych przepisów o warunkowym zwolnieniu, które wydłużają okres odbywania kary niezbędny do skutecznego złożenia wniosku o przedterminowe warunkowe zwolnienie, może zostać uznane za sprzeczne z art. 2, art. 10 ust. 1, art. 32 ust. 1, a także art. 42 Konstytucji RP.

Do komentowanej zmiany krytycznie odniósł się Rzecznik Praw Obywatelskich. W jego opinii nowelizacja k.k. z 7 lipca 2022 r. narusza przede wszystkim art. 2 Konstytucji RP oraz art. 42 Konstytucji RP. Rzecznik uznał, że regulacja ta pozostaje w sprzeczności z zasadą

---

⁴² T. Bojarski, *Zasady...*, s. 532.

nullum crimen sine lege. Nadto Rzecznik Praw Obywatelskich podał w wątpliwość zgodność tej regulacji z konstytucyjną zasadą trójpodziału władzy, albowiem w istocie rzeczy parlament jako władza ustawodawcza ingeruje w dolegliwość już orzeczonej kary po uprawomocnieniu się wyroku⁴³.

W pierwszej kolejności art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw jawi się jako sprzeczny z art. 2 Konstytucji RP. Przepis ten wyraża zasadę demokratycznego państwa prawnego, z którego wywodzi się kolejne zasady o bardziej szczegółowym charakterze. Dla omawianego zagadnienia kluczowe znaczenie ma zasada ochrony zaufania obywatela do państwa, zasada ochrony praw nabytych oraz zakaz działania prawa wstecz.

Pierwsza z wymienionych zasad nakazuje, aby organy państwowe traktowały obywatela z zachowaniem reguł uczciwości, nie formułowały obietnic bez pokrycia i nie zmieniały reguł postępowania⁴⁴. Zasada ochrony praw nabytych sprowadza się do tego, że zasadniczo zakazuje się znoszenia lub ograniczania praw podmiotowych nabytych przez jednostkę. Przy czym ochrona obejmuje nie tylko prawa, które już zostały nabyte, ale także ekspektatywy nabycia prawa. Oznacza to, że możliwość nabycia prawa po spełnieniu określonych w ustawie warunków również podlega ochronie⁴⁵. Przy czym, jak podaje L. Garlicki, ochrona ekspektatywy nabycia prawa „dotyczy tylko tzw. ekspektatyw maksymalnie ukształtowanych, tzn. sytuacji, w której spełniono już wszystkie zasadniczo przesłanki ustawowe nabycia praw pod rządem danej ustawy”⁴⁶.

Stosowanie do wszystkich skazanych nowych przepisów o warunkowym zwolnieniu pogarszających ich sytuację prawną niewątpliwie narusza zasadę ochrony zaufania obywatela do państwa oraz zasadę ochrony praw nabytych. W chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego jednostka ma świadomość, że po upływie określonego czasu uzyska uprawnienie do wystąpienia z wnioskiem o warunkowe zwolnienie. Stanowi to ekspektatywę maksymalnie ukształtowaną, albowiem ustawa nie wymienia innych przesłanek uprawniających do złożenia stosownego wniosku.

⁴³ K. Michałowski, *Zakaz...*, s. 34–38.

⁴⁴ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 78.

⁴⁵ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 80.

⁴⁶ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 80.

Tymczasem w toku wykonywania kary jednostka dowiaduje się, że okres ten uległ wydłużeniu. Przy czym podkreślenia wymaga, że skazany już w dacie uprawomocnienia wyroku ma wiedzę co do terminu, w którym nabędzie prawo do złożenia wniosku o warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary. Dzieje się tak z powodu ustawowo określonych terminów w art. 78 k.k., które obowiązują, jeśli tylko sąd nie ukształtuje ich inaczej na podstawie art. 77 § 2–4 k.k. W praktyce stosowania prawa warunkowe zwolnienie z odbywania kary stanowi bardzo poważne dobrodziejstwo dla osób skazanych na karę bezwzględnego pozbawienia wolności. Obok takich instytucji jak wstrzymanie wykonania kary, odroczenie wykonania kary, warunkowe przedterminowe zwolnienie z jej odbycia stanowi nadzieję na wcześniejsze zakończenie izolacji penitencjarnej. Z tej przyczyny skazani bardzo często po wydaniu wyroku uzyskują wiedzę na temat takich możliwości, w tym orientują się co do terminów pozwalających na złożenie wniosku w przedmiocie warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary. W związku z tym krytykowany zabieg ustawodawczy należy rozpatrywać w granicach nieuczciwości ustawodawcy względem skazanych obywateli, którzy nie mogą mieć pewności co do swoich praw. W szczególności taka sytuacja nie powinna mieć miejsca, albowiem sytuacja prawna skazanego już po uprawomocnieniu się wyroku skazującego nie powinna się pogarszać w wyniku zaostrzania polityki karnej, skoro na etapie wykonawczym cele kary sprowadzają się do prewencji indywidualnej.

Aktualnemu stanowi prawnemu i praktyce przeciwstawia się także brzmienie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Wyprowadza się z niego zakaz stosowania wstecz ustawy surowszej wyrażony za pomocą paremii *lex severior retro non agit*. Jak wskazuje M. Florczak-Wątor, ogólny zakaz wstecznego działania prawa wywodzi się z art. 2 Konstytucji RP. Natomiast zakaz wstecznego działania ustawy zaostrzającej odpowiedzialność karną stanowi rozwinięcie tej ogólnej zasady w obszarze prawa karnego⁴⁷. Przy czym w ślad za wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 26 lipca 1999 r. należy podkreślić, że zakaz retroaktywności prawa nie doznaje wyjątków na gruncie prawa karnego i musi być ściśle przestrzegany⁴⁸.

⁴⁷ M. Florczak-Wątor, w: *Konstytucja...*, komentarz do art. 42 Konstytucji, teza 3.

⁴⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 lipca 1999 r., P 2/99.

Kwestionowana regulacja narusza zakaz retroaktywności i związane z tym normy intertemporalne. Ustawodawca pozwala bowiem na stosowanie wstecz przepisu pogarszającego sytuację prawną skazanych poprzez zwiększenie dolegliwości kary, która została orzeczona przed wejściem w życie bardziej restrykcyjnego prawa. W demokratycznym państwie prawa za niedopuszczalne należy uznać stosowanie surowszego prawa do prawomocnych wyroków zapadłych przed wprowadzoną nowelizacją. Takie działanie ustawodawcy stanowi całkowitą aberrację art. 2 oraz art. 42 ust. 1 Konstytucji RP.

Komentowane zagadnienie budzi zastrzeżenia także z perspektywy zasady równości wobec prawa wyrażonej w art. 32 ust. 1 Konstytucji RP. W orzeczeniu z 9 marca 1988 r. Trybunał Konstytucyjny przyjął, że: „równość wymaga, by osoby znajdujące się w takiej samej sytuacji traktować tak samo, a osoby znajdujące się w odmiennej sytuacji – odmiennie”⁴⁹. Sytuacja prawna skazanych na gruncie k.k. z 1969 r. była zupełnie inna niż tych jednostek, wobec których wydano prawomocne wyroki już na gruncie nowego k.k. Obie te regulacje znacząco się różniły i osoba skazana przed wejściem w życie nowego k.k. miała świadomość, że będzie uprawniona do złożenia wniosku w przedmiocie przedterminowego zwolnienia w terminie wskazanym w k.k. z 1969 r. Natomiast jednostka skazana po wejściu w życie nowej ustawy karnej była pewna tego, że stosuje się do niej przepisy k.k. z 1997 r. Tym samym orzekające wówczas sądy miały dwie różne grupy skazanych, wobec których zapadały wyroki na gruncie zupełnie innych ustaw karnych. Tym samym osoby te powinno się traktować w odmienny sposób poprzez zastosowanie różnych regulacji prawnych, stosownie do czasu, w którym zostały wydane wyroki skazujące. Uwagi te można analogicznie odnieść do zmian wprowadzonych ustawą z 7 lipca 2022 r., wskutek których wydłużono o 5 lat termin pozwalający na złożenie wniosku osobom skazanym na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Warto również odnieść omawianą problematykę do artykułu 10 Konstytucji RP, który formułuje zasadę trójpodziału władzy. Ustrój polityczny państwa polskiego oparto na zasadzie podziału oraz równowagi trzech władz, tj. władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej oraz władzy sądowniczej. Rozdzielenie tych władz oznacza, że wykonywanie

---

⁴⁹ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 9 marca 1988 r., U 7/87.

każdej z nich winno być powierzone odrębnym organom. Natomiast druga ze wskazanych zasad sprowadza się do tego, że władze te powinny wzajemnie na siebie oddziaływać i się hamować⁵⁰.

Sprzeczność komentowanej regulacji z zasadą podziału władz wyraża się w tym, że władza ustawodawcza w procesie zmiany prawa ingeruje w treść prawomocnego wyroku sądu karnego, a więc w kompetencję władzy sądowniczej. Warto w tym miejscu odnotować pogląd J. Warylewskiego, który powołuje się na zasadę stabilności wyroków: „Zmiana ustawy już po wydaniu prawomocnego orzeczenia ma znaczenie tylko wtedy, gdy ustawa nowa jest dla sprawy względniejsza. W pozostałym zakresie orzeczenia pozostają niezmienione na zasadzie powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*)”⁵¹. Wyrok sądu karnego jest aktem stosowania prawa na gruncie konkretnego stanu faktycznego, a jego treść wyznacza sytuację prawną skazanego. W chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego znany jest już termin pozwalający na złożenie wniosku o przedterminowe warunkowe zwolnienie. Kwestia ta może być określona jedynie w wyroku sądowym. Wynika to jednoznacznie z aktualnego brzmienia art. 77 § 2 k.k., art. 77 § 3 k.k. oraz art. 77 § 4 k.k. Niemniej teza taka była usprawiedliwiona także na gruncie brzmienia art. 77 § 2 k.k. sprzed nowelizacji. Istotą tych przepisów jest bowiem to, że *de lege lata* sąd karny jest władny do wyznaczenia surowszych ograniczeń do skorzystania przez skazanego z warunkowego zwolnienia. Jeśli sąd karny nie skorzysta z tego uprawnienia, to zastosowanie mają zasady ogólne przewidziane w art. 78 k.k. Tym samym pasywizm sędziowski przejawiający się w nieskorzystaniu z instytucji zawartej w art. 77 § 2–4 k.k. oznacza, że w świetle danego wyroku skazany ma prawo do złożenia wniosku w terminie określonym w art. 78 k.k. Bierność sądu oznacza w tym przypadku, że sąd po analizie sprawy doszedł do wniosku, że terminy oznaczone w art. 78 k.k. są wystarczające i nie trzeba dodatkowo jeszcze zaostrzać orzeczonej kary.

Z powyższych przyczyn ustawodawca wprowadzając takie przepisy jak art. 14 pkt 4 p.w.k.k. czy art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, ingeruje w zasadę stabilności wyroków, pewności prawa, a dalej narusza zasadę trójpodziału

⁵⁰ W. Szydło, *Konstytucja...*, s. 23.

⁵¹ J. Warylewski, *Prawo...*, s. 130.

władzy. Takie regulacje pogarszają sytuację prawną skazanych określoną już w konkretnych wyrokach skazujących, a zatem ustawodawca wkra-
cza w kompetencję sądów i decyduje, że *ad casum* skazani będą musieli
dłużej oczekiwać na możliwość złożenia wniosku o przedterminowe wa-
runkowe zwolnienie z odbycia reszty kary. Jest to o tyle niezrozumiałe,
że w art. 77 k.k. ustawodawca taką kompetencję przyznał sądom i nie-
jako wbrew temu samodzielnie wydłuża te okresy względem skazanych,
co do których zapadły już wyroki skazujące. Innymi słowy, naruszenie
zasady trójpodziału władzy zawiera się w tym, że ustawodawca ingeruje
za pomocą ustawy w konkretne sprawy, które zostały już prawomocnie
rozstrzygnięte przez sąd.

W świetle przedstawionych argumentów nie może budzić żad-
nych wątpliwości teza, że zmiana przepisów prawa karnego nie po-
winna wpływać negatywnie na sytuację prawną osób już skazanych. Sąd
w toku wyrokowania wyznacza okres uprawniający do wnioskowania
o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Termin ten jest częścią skła-
dową kary i wyroku, a jego zmiana po wydaniu wyroku narusza inte-
gralność kary orzeczonej przez sąd. Takie rozumowanie jest wskazane
z perspektywy prawnej i kryminologicznej, albowiem to sąd doświadcza
bezpośredniej styczności z oskarżonym i opierając się na dyrektywach
wymiaru kary oraz prognozie kryminologicznej, określa czas trwania
pierwszego etapu kary. Tym samym wyznaczanie tego terminu *ad ca-
sum* jest prerogatywą władzy sądowniczej i może odbywać się jedynie
na etapie stosowania prawa. Natomiast władza ustawodawcza nie ma
wiedzy na temat sytuacji konkretnych skazanych i z tego tytułu nie może
ingerować w treść orzeczonej już kary. Odmienny pogląd prowadzi do
naruszenia zasady indywidualizmu kar.

6. Kryminologiczne aspekty zaostrzania formalnych przesłanek warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary

Zmiana przepisów prawa karnego niewątpliwie związana jest z poli-
tyką karną. Zaostrzenie odpowiedzialności karnej bądź jej łagodzenie
zawsze winno mieć podstawę w aktualnej sytuacji społecznej i powin-
no odpowiadać aktualnemu stanowi przestępczości. Zwiększeniu prze-
stępczości powinien towarzyszyć wzrost punitowności. Co oczywiste,
surowość przepisów prawa karnego nie jest gwarancją redukcji liczby

przestępstw, jednak ewentualne zaostrożenie odpowiedzialności karnej musi być uzasadnione wzrostem przestępczości⁵². Wprowadzona nowelizacja między innymi w obszarze art. 78 k.k. niewątpliwie zaostża odpowiedzialność karłą, przesuając w czasie – na niekorzyść skazanego – możliwość opuszczenia zakładu karnego na skutek zastosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary. Tymczasem zgodnie z literaturą przedmiotu w okresie od 2008 r. do 2014 r. poziom przestępczości zasadniczo malał. W szczególności w 2014 r. odnotowano spadek o 18% względem 2013 r. Brunon Hołyst podaje, że przykładowo po 2009 r. nastąpił zauważalny spadek stwierdzonych przestępstw zabójstwa, średnio o 5% w skali roku. W szczególności niższą przestępczość stwierdzono w grupie przestępstw szczególnie niebezpiecznych, takich jak przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu oraz przestępstwa przeciwko mieniu, w szczególności przestępstwa o charakterze rozbójniczym i kradzieże⁵³. Według danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości poziom przestępczości od 2005 r. do 2020 r. cechował się tendencją zniżkową. Z pewnością nie można słusznie wywodzić, że w tym okresie przestępczość w Polsce wzrastała. W 2005 r. ogólna liczba wyroków skazujących wynosiła 504 937. Do 2020 r. liczba ta nie przekroczyła już 500 000. Jeszcze w 2011 r. liczba skazań wynosiła 423 464, a w 2012 r. – 408 107. Od 2013 r. zauważalny jest wyraźny spadek wyroków skazujących. Już w 2014 r. wydano 295 353 wyroków o takim charakterze, a przykładowo w 2020 r. już tylko 251 369⁵⁴. Uzupełniając można wskazać, że statystyka ta podobnie prezentuje się w zakresie wykroczeń. Jeszcze między 2014 r. a 2016 r. liczba wszczętych postępowań w przedmiocie odpowiedzialności za wykroczenie wynosiła od 453 666 do aż 590 854. W późniejszych latach zauważalna jest tendencja zniżkowa, gdyż w latach 2017–2023 największa liczba wszczętych postępowań wynosiła 410 000, a najniższa – 293 658⁵⁵.

⁵² T. Gardocka, *Zaostrzenie...*

⁵³ B. Hołyst, *Kryminologia...*, s. 133–135.

⁵⁴ Prawomocnie skazane osoby dorosłe w latach 1946–2019, Prawomocne skazania osób dorosłych z oskarżenia publicznego – czyn główny, Ministerstwo Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

⁵⁵ Wszczęte postępowania i rozstrzygnięcia wobec osób za wykroczenia w latach 2007–2023, Ministerstwo Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

Jak wskazuje K. Krajewski, decyzje legislacyjne dotyczące kształtu przepisów karnych są determinowane zarówno kwestiami *stricte* kryminologicznymi i aktualną wiedzą naukową (aspekt merytoryczny), jak i elementami natury politycznej i ideologicznej (aspekt pozamerytoryczny). Kształt norm prawa karnego niestety często jest wynikiem politycznych ustaleń, a warunki kryminologiczne ulegają redukcji. Taki proces tworzenia prawa karnego należy nazywać populizmem penalnym, a więc zjawiskiem bardzo popularnym współcześnie⁵⁶. Sprowadza się on do tego, że władza publiczna tworzy sankcje karne o charakterze represyjnym, tworząc fałszywy obraz poważnego problemu przestępczości i wysokiego zagrożenia dla bezpieczeństwa najważniejszych dla społeczeństwa dóbr. Innymi słowy, taki sposób stanowienia prawa może zostać nazwany instrumentalnym traktowaniem prawa. Należy przez to rozumieć, że podmiot dzierżący władzę ustawodawczą ustanawia konkretne normy, aby spełniły one określone postulaty ideologiczne⁵⁷.

Przenosząc powyższe na grunt analizowanego problemu, należy uznać, że wprowadzona zmiana w obszarze art. 78 k.k. nie tylko nie odpowiada wymaganiom konstytucyjnym, narusza zasadę nieretroaktywności prawa karnego, ale nadto nie miała uzasadnienia kryminologicznego. W obecnych realiach społecznych nie ma bowiem potrzeby surowszego traktowania osób skazanych na karę pozbawienia wolności i tym samym zwiększania punitowności systemu prawa karnego. Ma to znaczenie dlatego, że według aktualnego stanu nauki kryminologii wskaźnik recydywy wzrasta wraz ze wzrostem długości odbywania kary pozbawienia wolności⁵⁸. Truizmem jest twierdzenie, że kara pozbawienia wolności jest reakcją najsurowszą na popełnione przestępstwo i najpoważniej ingeruje w prawa człowieka, *in concreto* w prawo do wolności i prawo do samostanowienia o sobie. Niemniej warto pochylić się nad konsekwencjami odbywania długoterminowej kary pozbawienia wolności. Według autorów długa izolacja penitencjarna powoduje u osadzonych poczucie bezradności, bierności i pasywności. Może spowodować także stany lękowe, brak zdolności wyznaczania celów⁵⁹, a dalej możliwości normalnego funkcjonowania po opuszczeniu zakładu karnego bądź

⁵⁶ K. Krajewski, *O wpływie...*, s. 44–47.

⁵⁷ A. Kotowski, *Instrumentalizacja...*, s. 49–50.

⁵⁸ K. Żukowska, *Psychologia...*, s. 66.

⁵⁹ K. Żukowska, *Psychologia...*, s. 62–63.

aresztu śledczego. Wszystkie te konsekwencje J.M. Piotrowski i M. Ciosek zbiorczo nazywają złożoną sytuacją trudną⁶⁰. Autorzy ci zaznaczają, że: „nawet relatywnie krótki wyrok czy aresztowanie mogą spowodować prawdziwe «spustoszenie» psychiczne”⁶¹. W ramach tej trudnej sytuacji osadzeni mają ograniczone możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb. W szczególności K. Mrozek zauważa problem deprywacji seksualnej, który jest tym poważniejszy, im dłużej osadzony przebywa w izolacji penitencjarnej, a może prowadzić nawet do tendencji homoseksualnych, gwałtów homoseksualnych, rozkładu pożycia małżeńskiego⁶².

Wobec powyższego, abstrahując od kwestii doktrynalnych i czysto normatywnych, z punktu widzenia kryminologicznego skazany po pewnym okresie odbywania kary powinien mieć możliwość weryfikacji swojej prognozy kryminologicznej i procesu resocjalizacji, a wydłużanie tego okresu jest kryminologicznie nieuzasadnione i *ad casum* może przynieść więcej szkód niż korzyści. Powszechnie bowiem wiadomo, że długotrwałe przebywanie jednostki w zakładzie karnym może spowodować nieodwracalne skutki. Takie stanowisko jest w pełni uprawnione, skoro w myśl art. 67 § 1 k.k.w. głównym celem kary pozbawienia wolności jest prewencja indywidualna i powstrzymanie skazanego od powrotu do przestępstwa. Tym samym ustanawianie surowszych wymogów formalnych dla takiej weryfikacji i stosowanie ich do osób już odbywających karę pozostaje całkowicie nieuzasadnione również pod względem kryminologicznym. Podkreślenia wymaga, że stosowanie bezwzględnej kary pozbawienia wolności na etapie wyrokowania może być uzasadnione i autor tego nie podważa, jednak na etapie wykonawczym nie powinno się wydłużać czasu oczekiwania na możliwość poddania weryfikacji w zakresie prognozy kryminologicznej i postępów w resocjalizacji. Takie postępowanie nie musi zakończyć się dla skazanego pozytywnym rozstrzygnięciem, ale każdorazowo osadzony będzie miał ponownie styczność z wymiarem sprawiedliwości i niejako uzyskać wiedzę na temat oceny postępów w swojej resocjalizacji, co niewątpliwie ma charakter pozytywny.

Niemniej ustawodawca ma oczywiście kompetencję do modyfikowania formalnych przesłanek do warunkowego zwolnienia z odbycia

⁶⁰ J.M. Piotrowski, M. Ciosek, *Psychologia...*, s. 428.

⁶¹ J.M. Piotrowski, M. Ciosek, *Psychologia...*, s. 441.

⁶² K. Mrozek, *Istota...*, s. 237–238.

reszty kary. Jednak każdorazowo decyzja legislacyjna ma charakter generalny i nie powinna zmieniać sytuacji prawnej osób już skazanych, gdyż ich sytuacja prawnokarna została wcześniej ukształtowana na mocy prawomocnego wyroku. Z perspektywy kryminologicznej sąd, w myśl zasady bezpośredniości, ma styczność z podsądnym, zważa na jego warunki i właściwości osobiste oraz okoliczności popełnienia czynu i miarkuje surowość kary, w tym decyduje, czy *ad casum* wystarczające są terminy ustawowe określone w art. 78 § 1–3 k.k., czy też niezbędne jest ich wydłużenie na podstawie art. 77 § 2 k.k. bądź całkowite odebranie takiego uprawnienia w oparciu na art. 77 § 3–4 k.k.

7. Postulaty *de lege ferenda*

Zatem *de lege ferenda*, w przypadku wprowadzenia w przyszłości nowej ustawy karnej lub kolejnego nowelizowania obowiązującego k.k., ustawodawca powinien powstrzymać się od ingerencji w treść wyroków wydanych pod rządami wcześniejszego stanu prawnego. W praktyce oznacza to, że przepisy przejściowe lub wprowadzające nie powinny nakazywać stosowania znowelizowanych norm prawa karnego względem osób już skazanych prawomocnym wyrokiem, które w czasie wejścia w życie nowego prawa odbywają karę bądź zaczynają ją odbywać. Ustawodawca powinien wystrzegać się wprowadzania do systemu prawnego przepisów takich jak art. 14 pkt 4 p.w.k.k. z 6 czerwca 1997 r. czy art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

Natomiast przy aktualnie obowiązującym stanie prawnym należy postulować, aby podmioty legitymowane do zainicjowania przed Trybunałem Konstytucyjnym postępowań w zakresie tzw. abstrakcyjnej kontroli prawa wystąpiły do Trybunału z wnioskiem w sprawie zbadania zgodności z Konstytucją RP przepisu art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Trybunał Konstytucyjny powinien uznać wyżej wskazany przepis za niezgodny z art. 2, art. 10, art. 32 ust. 1, art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Pozwoliłoby to na wykluczenie z systemu prawnego przepisu sprzecznego z Konstytucją RP.

8. Podsumowanie

De lege lata złożenie wniosku o warunkowe przedterminowe zwolnienie jest prawem podmiotowym skazanego. Uprawnienie to jest częścią składową kary i nie może być rozpatrywane jedynie w kategoriach wykonywania kary. Powsądny już w chwili uprawomocnienia się wyroku skazującego ma wiedzę co do tego, kiedy będzie mógł wnioskować o wcześniejsze zakończenie kary. Tym samym już z tą chwilą uprawnienie to jest ekspektatywą w pełni skonkretyzowaną.

Wsteczne zmodyfikowanie okresu wymaganego dla złożenia wniosku o warunkowe przedterminowe zwolnienie jest sprzeczne z zasadą demokratycznego państwa prawnego, gdyż podważone zostaje zaufanie skazanego do wymiaru sprawiedliwości. Poprzez nieuczciwą zmianę reguł postępowania w trakcie odbywania kary sytuacja skazanego istotnie pogarsza się i nie może on zmaterializować swojego prawa w pierwotnym terminie, do czego był uprawniony na gruncie wydanego wyroku. Taka regulacja w sposób oczywisty narusza zasadę trójpodziału władzy i niweczy zasadę stabilności wyroków sądowych. Zmiana polityki karnej polegająca na zaostrzaniu przepisów karnych nie powinna modyfikować sytuacji prawnej osób już skazanych, gdyż to rolą władzy sądowniczej jest ustalanie kary, a następnie miarkowanie jej dolegliwości. W szczególności konsekwencje wydłużania terminu pozwalającego na złożenie wniosku o warunkowe zwolnienie z odbycia reszty kary będą doniosłe dla skazanych, którzy odbyli już minimalny okres kary przewidziany przez przepisy dotychczasowe, a nie będą mogli zainicjować postępowania w przedmiocie warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary z powodu wchodzącej w życie nowelizacji.

Wydłużanie okresu pozwalającego na składanie wniosku o uzyskanie przedterminowego warunkowego zwolnienia stanowi całkowitą aberrację zasad intertemporalnych obowiązujących na gruncie prawa karnego. Komentowana regulacja prowadzi do stosowania niekorzystnego prawa wstecz, a więc do pogwałcenia zasady zakazu retroakcji prawa. Ustawodawca, całkowicie lekceważąc prawomocny wyrok sądowy i kompetencję władzy sądowniczej, modyfikuje bowiem uprawnienia skazanego płynące z wyroku skazującego wydanego na podstawie wcześniejszego stanu prawnego. W praktyce oznacza to pozostawianie wniosków skazanych bez rozpoznania albo ich odrzucanie z powodu złożenia przed

upływem nowo ustanowionych terminów, co oznacza odebranie prawa do poddania się weryfikacji pod kątem prognozy kryminologicznej i ewentualnie wcześniejszego opuszczenia zakładu karnego.

Omawiane w artykule rozwiązanie jest nieuzasadnione również z perspektywy kryminologicznej, gdyż długoterminowe kary pozbawienia wolności często niekorzystnie wpływają na proces resocjalizacji skazanego. Z perspektywy celów postępowania wykonawczego wydaje się, że władza publiczna nie powinna utrudniać osadzonemu możliwości weryfikacji ich prognozy kryminologicznej i dotychczasowego procesu resocjalizacji.

W przypadku wprowadzenia w przyszłości nowej ustawy karnej lub kolejnego nowelizowania obowiązującego k.k. ustawodawca powinien wykazywać powściągliwość przy ustanawianiu prawa z mocą wsteczną, które mogłoby pogorszyć sytuację prawną skazanych. W obecnym stanie prawnym podmioty uprawnione zgodnie z Konstytucją RP powinny złożyć wniosek do Trybunału Konstytucyjnego w celu zbadania zgodności art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z Konstytucją RP. Przy czym art. 4 § 1 k.k. nie wymaga zmiany, gdyż podłożem omówionego problemu jest wprowadzanie do systemu prawa karnego reguł szczególnych stanowiących wyjątek od tej ogólnej zasady, które w postaci art. 14 pkt 4 p.w.k.k. oraz art. 23 ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych ustaw naruszają przepisy Konstytucji RP.

Streszczenie

Zaostrzenie przesłanek formalnych warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary stanowi poważny problem intertemporalny oraz kryminologiczny. Działanie ustawodawcy polegające na wydłużeniu terminu pozwalającego na złożenie wniosku w przedmiocie warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary względem osób prawomocnie skazanych jest naruszeniem wielu konstytucyjnych zasad. Uprawnienie do złożenia wniosku o warunkowe zwolnienie jest prawem podmiotowym skazanego, gdyż już w dacie uprawomocnienia się wyroku skazany ma wiedzę co do terminu, w którym będzie mógł złożyć stosowny wniosek. Uprawnienie to jest jednym z wielu praw skazanego stanowiących treść kary kryminalnej. Wobec tego wsteczne modyfikowanie terminów zawartych w art. 78 k.k. względem osób prawomocnie skazanych jest niedopuszczalne w świetle norm intertemporalnych i stanowi nieuzasadnioną ingerencję w prawomocne rozstrzygnięcia sądów.

Słowa kluczowe

podmiotowe prawo skazanego, zasady intertemporalne, przedterminowe warunkowe zwolnienie

Summary

The tightening of formal conditions for conditional release from imprisonment poses serious intertemporal and criminological problems. Extending the time limit for submitting an application for conditional release with regard to persons who have been validly sentenced violates a number of constitutional principles. The right to apply for conditional release is a subjective right of the convicted person, since they have knowledge of the timeframe within which they may submit such an application by the time the judgment becomes final. This entitlement is one of the rights of the convicted person that constitute the content of the criminal sentence. Therefore, retroactive modification of the time limits set out in Article 78 of the Polish Criminal Code with regard to persons who have been validly sentenced is inadmissible under intertemporal norms and constitutes unjustified interference with valid court decisions.

Keywords

subjective right of the convicted person, intertemporal rules, conditional early release

Bibliografia / Bibliography

- Bojarski T., *Zasady obowiązywania ustawy karnej*, w: *System Prawa Karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Dudek D., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000 r.*, SK 21/99, „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 6 (47), t. 9.
- Florczak-Wątor M., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Kraków 2023.
- Gardocka T., *Zaostrzenie kar musi być uzasadnione*, „Legalis.pl” z 16 października 2023 r., https://legalis.pl/zaostczenie-kar-musi-byc-uzasadnione/?fbclid=IwY2xjawGMO-F5leHRuA2FlbQlXMAABHcMohCkK_pFKtkMZunXroNcEYHkrxRrRGffpW5i-NixKAA5Lv3QRUCs4dGA_aem_XUAtyvSYLDLyDUocOILSVQ.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2016.
- Goniewicz G., *Środki probacyjne. Przesłanki stosowania w ujęciu prawnoporównawczym*, Kraków 2019.
- Hołda Z., *Koncepcja wykonywania kary pozbawienia wolności według Kodeksu karnego wykonawczego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007, z. 1.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2016.
- Konarska-Wrzosek V., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2018.

- Kotowski A., *Instrumentalizacja prawa i instrumentalne użycie prawa a jego wykładnia*, „Studia prawnicze” 2016, z. 4 (208), <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/sp/issue/view/53/18>.
- Krajewski K., *O wpływie ustawodawstwa karnego na politykę karną*, „Archiwum Kryminologii” 2019, nr 2, <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/ak/issue/view/141/190>.
- Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el 2024.
- Lachowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2018.
- Marek A., *Komentarz do ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny*, LEX/el. 2010.
- Michałowski K., *Zakaz warunkowego przedterminowego zwolnienia w przypadku kary dożywocia – do zmiany*, 21 lutego 2024 r., <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-warunkowe-zwolnienie-dozywocie-ms-odpowiedz>.
- Milanowicz A., Zakrzewski P., *Analiza kwestii intertemporalnych związanych ze stosowaniem instytucji prawa karnego wykonawczego – zarys problemu*, „Probacja” 2018, z. 4, <https://probacja.com/article/133147/pl>.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006.
- Mrozek K., *Istota długoterminowej kary pozbawienia wolności oraz jej struktura i dynamika*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2011, t. XXVII, <https://wuwr.pl/nkp/article/view/7854/7487>.
- Nawrocki M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., sygn. II KK 192/17*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 2.
- Piotrowski J.M., Ciosek M., *Psychologia penitencjarna*, w: *Izolacja więzienna jako złożona sytuacja trudna*, red. M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, Warszawa 2016.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Stefański R.A., *Wykładnia przepisów prawa karnego*, w: *System Prawa Karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Szczygieł G.B., *Kara pozbawienia wolności*, w: *System prawa karnego. Tom 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010.
- Szydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Szymanowski T., *Polityka karna i stan przestępczości*, w: *System prawa karnego. Tom 1. Zagadnienia Ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2004.
- Wąsek A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2012.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997.
- Wróbel W., *Kara pozbawienia wolności w Kodeksie karnym z 1997 r.: idea i rzeczywistość*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007, z. 1.
- Żukowska K., *Psychologia penitencjarna*, w: *Czas trwania kary pozbawienia wolności a jej skuteczność*, red. M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, Warszawa 2016.